

СУЧАСНИЙ ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ РЕПОРТАЖ: ЖАНРОВІ ТА МИСТЕЦЬКІ ОЗНАКИ

Розглянуто основні ознаки та виразні елементи телевізійного репортажу. Здійснено спробу впорядкувати особливості жанру, визначити методологічні засади й умови його створення.

Ключові слова: репортаж, подія, телебачення, оперативний жанр, новина, трансляція, публіцистичний образ, інформаційний матеріал.

Рассмотрены телевизионный репортаж, его основные признаки и выразительные средства. Осуществлена попытка систематизировать особенности жанра, методологические основы и условия его создания.

Ключевые слова: репортаж, событие, телевидение, оперативный жанр, новость, трансляция, публицистический образ, информационный материал.

The TV report in its basic features and distinctive properties is considering. An attempt was made ordering the natural features of the genre, methodological principles and the conditions of its creation.

Key words: reportage, event, television, operational genre, news, broadcast, journalistic image, information material.

У період інтенсивного розвитку медіакомунікацій, коли швидкість передавання інформації превалює над іншими її якісними показниками, репортаж як найоперативніший жанр журналістики стає провідним на телебаченні. Його специфіку й виразні засоби досліджено в численних підручниках із телевізійної журналістики, наукових працях з теорії журналістських жанрів, окремих розвідках, де визначено особливості та методологію створення. Проте невпинне вдосконалення творчого телевізійного процесу, прискорення темпів обміну інформацією, виникнення нових жанрових видів модифікацій та вдосконалення технічних засобів потребують відповідних узагальнень щодо виокремлення репортажів серед інших телевізійних жанрів, збільшення кількості жанрових ознак та засобів виразності. **Мета** статті — упорядкувати систему мистецьких і жанрових прийомів, що характерні для сучасного телевізійного репортажу. У зв'язку із цим важливо вирішити такі завдання:

– з'ясувати предмет, на якому ґрунтується жанр, і що є його змістовою складовою;

– визначити метод відображення дійсності, властивий для репортажу та який відрізняє його від інших жанрів;

– упорядкувати функціональні жанрові властивості, визначити його мистецькі виразні засоби.

Протягом усієї історії телебачення репортаж був головним жанром та способом інформування. Дослідники визначають репортажність

як «іманентну (внутрішньо притаманну), природну властивість телебачення» а репортаж — як «найпоширеніший, дієвий, провідний жанр тележурналістики» [10, с. 279]. Проблема його виокремлення як самостійного телевізійного жанру пов'язана зі специфічними властивостями телебачення, зокрема з безпосередністю й одночасністю існування твору (власне репортажу) та предмета його відображення (певної події), що передбачає можливість поєднувати зйомку, монтаж та трансляцію події під час того, як вона відбувається, тобто здійснювати водночас майже всі етапи роботи над екранним твором. На відміну від телевізійних, друковані ЗМІ не мають таких переваг, тому репортаж не є для них визначальним жанром. Таким чином, репортажність — природна особливість телевізійного мистецтва, яку можна визначити як здатність до транслявання. Зазначимо, що етимологія цього поняття походить від латинського дієслова «*reporto*», що в перекладі означає «передавати, повідомляти». На основі цього виникла традиційна назва телевізійного твору — передача. Іншими словами, репортажним можна назвати будь-який телевізійний продукт, незалежно від формату, способу висловлювання, змісту або теми.

Водночас, репортажі — це передачі, які транслюють у прямому ефірі (заходи, церемонії, урочистості, масові свята, спортивні змагання тощо). Технологія запису за трансляцією дозволяє показати подію повністю в зручніший для телеєфіру час. На цих особливостях ґрунтується класифікація жанру за способом транслявання, згідно з якою репортаж поділяється на прямий та фіксований, а також за ступенем авторського втручання, що відрізняє коментований репортаж від некоментованого, де спостерігається максимально об'єктивне відтворення події на телеекрані в реальному часі її здійснення. Але трансляція події не є самостійним телевізійним твором, оскільки його зміст і композиція залежать від змісту й структури заходу, що відбувається, та стає предметом відображення на екрані, а інформаційна й мистецька цінності визначаються змістовністю та динамічністю самої події. Таким чином, репортажність як невід'ємна складова телевізійного мистецтва поєднує певні жанрові принципи, а саме: метод транслявання та безперервного супроводу події під час її перебігу, ступінь авторського втручання в подію (спостерігач, котрий коментує, або учасник, який впливає на перебіг події), створення ефекту причетності глядача та відчуття присутності. Відтворюючи головні ознаки жанру, репортажність водночас відбиває такі специфічні властивості телебачення, як одночасність та безпосередність.

Репортаж виокремлюють і як самостійний жанр, котрий потребує певних передумов для створення. У традиційному розумінні цей жанр журналістики є розповіддю автора про подію під час її здійснення. Дослідники зазначають, що він є «оперативною формою

емоційного, наочного зображення події, учасником якої був сам автор» [6, с. 119], або «оперативним жанром преси, радіо, телебачення, в якому динамічно, з документальною точністю, яскраво й емоційно відтворюються картини дійсності в їхньому розвитку через безпосереднє сприйняття автора» [3, с. 177]. Це акцентує на картинній зображальності як специфічній жанровій відмінності, а також на безпосередності сприйняття й почуттів завдяки присутності автора під час події. Інші науковці надають пріоритету оповідальності репортажу, характеризуючи його як «інформаційну розповідь, повідомлення з місця події під час її перебігу» [12, с. 80], або як «жанр журналістики, що надає можливості оперативно повідомляти для друку, ЗМІ, радіо, телебачення про будь-яку подію, очевидцем або учасником якої є кореспондент» [10, с. 280]. Оперативність репортажу полягає в тому, що він фіксує насамперед емоційне, а вже потім логічне осмислення події. В. Лизанчук зазначає, що цей жанр є оперативним і в ньому «динамічно, документально, яскраво й емоційно... відтворюються події реальної дійсності» [5, с. 335]. Отже, можна виділити такі мистецькі ознаки цього жанру: оповідальність, картинність, емоційно-образне відображення, а також оперативність та імпровізаційна безпосередність реагування на подію. Згідно з М. Стівенсом, «телевізійні і радіорепортери повинні бути швидкими», тобто реактивними, і ця реакція є рушійною виразною силою їхніх творів [8, с. 168]. Жвавість репортерського сприйняття робить репортаж «натхненною інформацією» [6, с. 113], потребуючи від автора особливої чутливості. Завдяки асоціативно-образному мисленню цей жанр належить до художньо-публіцистичного напрямку журналістської творчості, водночас він є результатом інформаційної та аналітичної роботи. Отже, репортаж синтезує всі три види журналістики: інформаційну, аналітичну та художню, а діяльність репортера набуває універсальної спрямованості.

Предметом відображення репортажу є подія як послідовність дій, що стає головною умовою створення цього жанру. Отже, детальне з'ясування значення поняття події розкриває природу репортажного твору. Універсальність терміна, що використовується різними галузями знання, призводить до нечіткого тлумачення його змісту. Довідкова література ототожнює подію з явищем та фактом, що внеможливіє їх розмежування та спричиняє різночитання навіть у самому жанрі репортажу. У свою чергу, визначення факту як дійсного явища або події урівнює три поняття. У «Філософській енциклопедії» зазначено, що поняття події має широке тлумачення: як «природне явище...; як подія історична; як подія психобіографічна...; світова подія...; як подія в статусі пригоди або випадку» [7]. Із точки зору етимології слова найточнішим може бути визначення події як співіснування або, згідно з М. Хайдеггером, «буття спільно з іншими»;

«оскільки все існує у світі (Буття у світі), світ — завжди той світ, який я поділяю з іншими. Світ існування є співсвіт» [9].

Слово, що походить зі старослов'янської, свідчить про те, що подія — це «виконання, здійснення» [2]. Таким чином, подією є дія, яку виконують люди в спільному бутті або в співіснуванні. Це визначення обмежує коло тем, які можна використати для створення репортажу, котрий не передбачає висвітлення абстрактного поняття, теорії, ідеї, процесу, явища, ситуації тощо. Тому однією з основних жанрових ознак репортажу є наявність події в послідовності її змін. Ця особливість надає жанрові динамічній виразності та різноманіття, ефекту непередбачуваності й безпосередньої присутності.

Суттєвий жанровий чинник репортажу — обмеження оповіддю лише однієї події, тому наявність опису й аналізу декількох подій не є ознакою цього оперативного жанру. У такому разі репортер має вирішити завдання вибору необхідної для емоційного висвітлення події, яка багата на яскраві деталі й подробиці, або проблему відтворення й розповіді про пересічну подію як особливо цікаву й дивовижну. Іншими словами, цю репортерську особливість визначають як «відчуття новини» [8, с. 168]. Важливою вимогою для формування цієї якості є допитливість і ретельність у зборі інформації. Саме показ, узагальнення через деталь допомагають зробити цікаву історію з будь-якої тривіальної події. А відтак, нечасті репортажі в місцевих випусках новин пояснюються не стільки браком сенсаційних подій, скільки невмінням авторів відчувати ту саму новину, яка робить репортерську історію цікавою. Отже, відчуття новини, вміння знайти в будь-якій події захопливий сюжет доповнюють характеристику репортажного жанру.

Формуванню означених навичок сприяє намагання репортера самому зацікавитися й захопитися подією, спроба знайти власний ракурс погляду, який відрізнятиме оповідь автора від інших матеріалів на цю тему. Вибором індивідуальної точки зору, підбором деталей, побудовою репортажу визначається ставлення автора до висвітлюваної події. Таким чином, репортаж на тлі інформаційних матеріалів у новинному випуску, максимально суб'єктивний жанр, що є його особливістю, яка надає йому певної свободи стосовно змісту й збагачення авторськими міркуваннями, а також робить його «одухотвореною інформацією, новиною в русі» [6, с. 119].

Поряд із подією, наявність якої є основною жанровою вимогою, репортаж здатний створювати образ цієї події, який ґрунтується на авторських відчуттях та враженнях під час її перебігу, а також на експресивних деталях, що стають «наочними ознаками факту» [6, с. 119]. До останніх належать як візуальний подієвий малюнок із його барвами, пластикою, так і звукова картина в ритмах, тембрах і динаміці. Усі вони фокусуються в понятті репортажної замальовки, яка доповнює й забарвлює композицію твору. Отже, поєднання

документальної розповіді про справжню невігдану подію із чуттєво-асоціативним колористичним її сприйняттям сприяє виникненню репортажного публіцистичного образу.

Подія пов'язана зі змінами в бутті, тобто має певні час і місце існування. Ці властивості зосереджують автора репортажу, скеровують його дії та увагу, ведучи загалом до єдності місця й часу в його розповіді. Тобто цьому жанрові притаманні ознаки класичної драматургії, яка, згідно з Арістотелем, — «є відтворенням дії закінченої та цілісної, яка має певний обсяг» [1, с. 1075]. Цілісність події характеризується наявністю її початку, середини й кінця, подібну цілісність мають й час та місце її здійснення відповідно до класичної теорії трьох єдностей. Іншими словами, якщо в журналістському творі відображено декілька місць перебування та хронологічних етапів, то про репортаж не може йтися, адже поряд із численністю фактів, деталей, персонажів у ньому завжди збережено єдині час, місце та дію.

Стосовно часового мистецького виміру слід відзначити, що репортаж — один із небагатьох жанрів, оповідь у якому ведеться переважно в теперішньому часі. Це є суттєвою жанровою ознакою, оскільки поняття факту в науці асоційоване з минулим, факт констатують як здійснену подію або явище. Тому інформаційна журналістика, незважаючи на те, що спрямована на відтворення сучасності, застосовуючи метод констатації фактів, здійснює повідомлення в минулому часі. На відміну від інших інформаційних жанрів, репортаж та матеріали, які використовують репортажний принцип викладення, відзначаються ефектом безпосереднього долучення до події, що відбувається у використанні дієслів у теперішньому часі. Підкреслимо, що ці особливості притаманні лише електронним ЗМІ, адже друківані мають триваліший шлях до аудиторії.

У свою чергу, композиція репортажу будується на описові подієвого процесу, забарвленому авторськими відчуттями й враженнями, а також оцінками й думками інших персонажів. У рамках однієї події автор виокремлює ключові драматичні етапи: зав'язку, перипетії, кульмінацію, розв'язку, тобто має «із плетива життєвих обставин і подій сконструювати відповідний конфлікт і послідовний сюжет... створити причинно-наслідкову картину подій...» [3, с. 178]. Саме ці вимоги, поряд з оперативним пошуком дійових осіб для репортажу та деталізацією (виявленням характерних деталей, що змальовують подію), зумовлюють складність роботи в цьому оперативному жанрі. В. Здоровега наводить два технологічні способи динамізації репортажу, один із яких пов'язаний зі стрімким рухом самого предмета (події), а другий, прийнятніший для подій із недостатньо вираженим перебігом, спрямований на активізацію авторської позиції, коли «об'єкт не може рухатися, але в динамічному стані сам автор» [3, с. 179]. Другий спосіб дозволяє створити з будь-якої події яскраве

видовище, а репортер, у свою чергу, стає шоуменом. Тож якість роботи автора залежить від того, наскільки він зуміє зробити «цікаву історію з будь-якої події» [8, с. 172].

Поряд з репортажем як самодостатнім відокремленим жанром сучасне телебачення з його особливою увагою до прямих ефірів пропонує різноманітні програми, котрі використовують подібні жанрові та мистецькі прийоми, але не є власне репортажами. Одним із таких є ефект прямого включення з місця події, що створюється завдяки зверненню журналіста, котрий перебуває в кадрі, до телевізійної аудиторії, або веденню діалогу з ведучими в студії. Такі включення надають динамічності видовищності студійним програмам та фільмам-нарисам, посилюють відчуття присутності глядача на місці події, акцентують на документальній правдивості.

Отже, можна підсумувати, що телевізійний репортаж — це самостійний жанр та загальний принцип подання інформації на телебаченні. Обов'язковою умовою його існування є наявність однієї події, обмеженої певним часом та місцем перебігу. Під подією слід розуміти певний етап у спільному бутті декількох людей як елементу соціуму. Другою важливою жанровою умовою є присутність автора на місці події, внаслідок чого завдяки опису поетапних змін подієвого процесу журналіст веде свій репортаж. Головними вимогами при цьому є «відчуття новини», ретельність і допитливість у зборі інформації, власна зацікавленість у події, яка позначається у виборі характерних деталей, ракурсу висвітлення, чуттєво-образному забарвленні та своєрідності репортажного публіцистичного образу.

Суттєвою жанровою та мистецькою особливістю репортажу є відтворення сьогодення в теперішньому часі, тобто подання фактів не методом констатації, як в інших інформаційних творах, а завдяки опису події безпосередньо в процесі існування. Тобто ефект присутності та безпосередності сприйняття — головні чинники жанру, зокрема його телевізійного різновиду.

Композиційна єдність репортажного твору досягається завдяки визначенню автором у межах однієї події основних драматичних етапів та зосередження розповіді, авторських відступів, свідчень учасників навколо зав'язки, перипетій, кульмінації та розв'язки. Отже, не менш суттєвою вимогою є створення послідовного сюжету з точно підібраними дійовими особами, визначеним конфліктом, характерними деталями на основі реальних життєвих обставин. Динамічності репортажної композиції сприяють як стрімкий перебіг самої події, так і активність руху й дій самого автора. Особливо актуальним цей спосіб є для телебачення як видовищного ЗМІ та виду мистецтва.

Трансляційна природа телебачення — головна причина поширення репортажного принципу на інші телевізійні твори, що іноді перешкоджає виокремленню жанру та визначенню його мистецьких

ознак. Відтак, деякі властивості репортажу наявні в інших програмах та фільмах. Репортажний метод подання інформації характерний для прямих та фіксованих трансляцій заходів, які ототожнюють із жанром репортажу.

Таким чином, телевізійний репортаж як самостійний жанр потребує подальших досліджень на базі аналізу сучасних програм із точки зору технологічних інновацій, посилення жанрових та мистецьких виразних ознак.

Список літератури

1. Аристотель. Поэтика // Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. — Минск: Литератур, 1998. — С. 1064–1112
2. Виноградов В. В. История слов / В. В. Виноградов. [Электронный ресурс]. — 2010. — Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/wordhistory/318/СОБЫТИЕ>. — Заглавие с экрана.
3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: підручник / В. Й. Здоровега — 3-тє вид. — Львів : ПАІС, 2008. — 276 с.
4. Карпенко В. О. Журналістика : Вступ до фаху / В. О. Карпенко. — К. : Університет «Україна», 2011. — 195 с.
5. Лизанчук В. В. Основы радиожурналистики: підручник / В. В. Лизанчук. — К. : Знання, 2006. — 628 с.
6. Мельник Г. С. Основы творческой деятельности журналиста / Г. С. Мельник, А. Н. Тепляшина. — СПб. : Питер, 2008. — 272 с.
7. Подорога В. А. Новая философская энциклопедия: В 4 тт / В. А. Подорога. [Электронный ресурс]. — М.: Мысль, 2001. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1112/СОБЫТИЕ. — Заглавие с экрана.
8. Стівенс М. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет / М. Стівенс / Пер. з англ. Н. Єгоровець. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 407 с.
9. Философский энциклопедический словарь. [Электронный ресурс]. — 2010. — Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1112/СОБЫТИЕ. — Заглавие с экрана.
10. Цвик В. Л. Телевизионная журналистика : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 030601 «Журналистика» / В. Л. Цвик. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. — 495 с.
11. Цвик В. Л. Телевизионная служба новостей : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности 030601 «Журналистика» / В.Л. Цвик. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. — 319 с.
12. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : посібник / А. В. Яковець. — 2-ге вид., доповн. і переробл. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. — 262 с.

Надійшла до редколегії 16.01.2014 р.